

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת מקץ

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

בראשית פרק-מא

{א} וַיְהִי מִקֵּץ שָׁנָתִים יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וְהָיָה עֹמֵד עַל הַיָּאָר:

אור החיים ויהי מקץ. טעם אומרם לשון צער. כי עתה יתחיל לטובב סיבת גלות מצרים. והגם שהגלות כבר נגזרה גזירתו משנים קדמוניות, הלא אמרו רבותינו כי לא נגזר שיהיה במצרים שהוא כור הברזל, וכמו שכתבו התוס' במס' שבת (י:) וכמו שכתב הראב"ד (פ"ו הל' תשובה) כי המצרים הוסיפו לצער יותר ממה שאמר הכתוב ועבדום וענו וגו':

עוד אמר לשון צער לצד בשורת רעב כי הקב"ה כביכול לו צר בצרת עולמו, וצא ולמד ממה שדרשו ז"ל (מגילה י:) בפסוק (שמות יד כ) ולא קרב זה אל זה וגו':

עוד ירמוז לצער של אותו צדיק שנתעכב עד ששלמו ב' שנים אחר חלומו של שר המשקים כי אז היה לו לצאת כאומרם ז"ל (ב"ר פ' פ"ט) וז"ל בשביל שאמר כי אם זכרתי והזכרתי ניתוספו ב' שנים, הרי שהוסיפו לו ב' שנים בצער, ותמצא שאמרו ז"ל (שם) ויהי מקץ קץ שם לחושך. ולפי זה יכוין על זה הדרך ויהי מסיבת קץ שהוא יצר הרע שנקרא קץ כל בשר והוא סיבה לצער של צדיק שנתיים ימים. ובזה הרווחנו גם כן תחלת זה החשבון של שנתיים שהוא לחלומו של שר המשקים שהיה זמן זכירת יוסף לטובה, וטעם ב' שנים בשביל שאמר זכרתי והזכרתי כנגד כל זכירה מנע ה' זכרונו בראש השנה שהוא זמן הזכרון:

עוד ירמוז באומרם מקץ שנתיים לומר שהיה בזמן עצמו שחלמו שר המשקים ושר האופים שהוא זמן שהחלום יגיד דבר צודק ולא ידבר שוא:

ופרעה חולם. הנה לצד שהיא תחלת ההודעה היה צריך לומר חולם פרעה או יחלום פרעה. אכן הכתוב מוסב אל ענין ראשון שספר בפרשה שקדמה לחלומו של שר המשקים לענינו הוסיף לומר ופרעה גם כן חולם. והכוונה בזה כי אם שר המשקים לא רצה לזכרו על ידי חלומו עשה ה' שגם פרעה יחלום ובזה נתחייב בעל כורחו לזכרו. ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך ולא זכר שר המשקים ויהי מקץ וגו' ופרעה גם הוא חולם וגו' וידבר שר המשקים בעל כרחו לאמר וגו' ושם אתנו וגו' ויפתר לנו וגו':

עוד אפשר שיכוין לומר כי שנתיים ימים ופרעה חולם בתמידות חלום זה אלא שלא היה יודע שחלם ולסוף שנתיים חלם ולא שכח:

עוד ירצה באומרם ופרעה חולם לומר שגם פרעה עצמו הרגיש בחלומו כי היה חולם חלום לצד ראותו דברים מופלאים כאשר אבאר הרגיש כי אין זה מהדברים ההווים בעולם ואין זה אלא חלום וכוונת הכתוב בהודעה זו היא להגיד סימני החלום אשר יצטדק, והוא כאשר ירגיש האדם בחלום כי הוא שלם בדעתו להבחין דבר עד שישכיל לדעת דברים שלא יתכן היות בהקיץ וירגיש כי הוא חולם זה יגיד כי אין חלומו בלבול הדעת וערבוב השכל ורוחות יתעללו בו אלא מודיעים אותו עליונים למעלה עתידות: (אור החיים)

{ב} וְהָיָה מִן הַיָּאָר עֹלֵת שֶׁבַע פְּרוֹת יְפוֹת מִרְאָה וּבְרִיאַת בֶּשֶׂר וַתִּרְעֶינָה בְּאָחוּ:

אור החיים מן היאור עולות וגו'. היה לו לומר עולות שבע פרות מן היאור כי מן הראוי יזכיר העולה ואח"כ מקום שעולה משם. ואולי שיכוין לומר כי כל הוייתן היתה מן היאור. ולזה הקדים המהווה ואחר כך המתהווה ממנו, ולזה אם היה אומר והנה שבע פרות עולות מן היאור יהיה הנשמע כי הפרות עברו דרך היאור ועלו ממנו ולא מהיאור נמצאו, לזה אמר מן היאור עולות שבע פרות לומר שממנו נמצאו, ומזה הרגיש גם כן כי הוא חולם חלום וכמו שפירשתי בפסוק ופרעה חולם (א'). וטעם שהראוהו מראה זה להגיד כי מהיאור עצמו יתהוו ב' הדמיונות, והוא שפטר יוסף שהם שבע שני שבע ושבע שני רעב ושניהם הם מתהווים מהיאור עצמו אם יעלה או לא יעלה ולזה ראה בחלום כי הפרות הווייתן היתה מהיאור: (אור החיים)

{ג} וְהָיָה שֶׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַיָּאָר רְעוֹת מִרְאָה וַדְּקוֹת בֶּשֶׂר וַתַּעֲמִדְנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שִׁפְתַּי הַיָּאָר:

אור החיים עולות אחריהן מן היאור. פירוש על אופן שכתבנו שכל מציאותם מן היאור היה. והגם שלא אמר מן היאור עולות כמו שאמר בראשונות סמך על אומרם תיבת אחריהן שהוא כסדר הראשון שמהיאור הוא התחלת הווייתן: (אור החיים)

{ד} וַתֹּאכְלֶנָה הַפְּרוֹת רְעוֹת הַמִּרְאָה וַדְּקוֹת הַבֶּשֶׂר אֶת שֶׁבַע הַפְּרוֹת יְפוֹת מִרְאָה וְהַבְּרִיאַת וַיִּיקֶץ פְּרָעָה: {ה} וַיִּישָׁן וַיִּחְלֹם שְׁנִית וְהָיָה שֶׁבַע שְׁבָלִים עֹלוֹת בְּקֶנֶה אֶחָד בְּרִיאַת וְטָבוֹת: {ו} וְהָיָה שֶׁבַע שְׁבָלִים דְּקוֹת וַשְׂדוֹפֹת קָדִים צִמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן: {ז} וַתִּבְלַעְנָה הַשְּׁבָלִים הַדְּקוֹת אֶת שֶׁבַע הַשְּׁבָלִים הַבְּרִיאַת וְהַמִּלְאוֹת וַיִּיקֶץ פְּרָעָה וְהָיָה חֵלֹם:

אור החיים וייקץ וגו' והנה חלום. אולי כי בחלום השבלים לא הכיר בו בחלומו כי היה חולם והיה חושב שהיה בהקיצ לרוב בהירות הדבר והכירו בלא בלבול כדרך החולם, אלא אחר שעמד משנתו אז הכיר למפרע כי היה חולם, והוא אומר וייקץ פרעה והנה מצא עצמו כי חלום היו הדברים ולא בהקיצ: (אור החיים)

{ח} וְיִהְיֶה בְּבִקְרָא וְתַפְעֵם רִחוּ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמֶיהָ וַיִּסְפֹּר פְּרָעָה לָהֶם אֶת חֲלֹמוֹ וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם לַפְּרָעָה:

אור החיים ואין פותר אותם וגו'. אמר אותם לצד שהיו ב' חלומות, והגם שאמר הכתוב לשון יחיד את חלומו, כשבא להודיע כי לא מצא פותר דקדק לומר אותם שכל ב' החלומות אין פותר להם:

ואמרו לפרעה ללא צורך, נראה לומר שיכוין הכתוב באמרו לפרעה כי דבר ידוע הוא כי שם פרעה אינו שם העצם אלא שם המלכות, ולזה תמצא שדבר אליו שר המשקים פרעה קצף וגו' ואין מהמוסר שיזכיר שם המלך בפניו כסדר זה אלא ודאי שהוא שם המלוכה, וכן אמרו ז"ל, (רש"י תהלים ל"ד) ומעתה בא לתת טעם למה לא נתקבל פתרונו אצלו, כי לצד שהחלום היה למלך ואמרו ז"ל (ב"ר פ' פ"ט) כי חלומות המלכים יגידו דברים הנוגעים לכללות המלכות, והדעת כן נותנת, והם לא היו פותרים פתרון שנוגע למלכות אלא פתרונים של הדיוטות. ורז"ל (שם) אמרו לפרעה שלא היה מתקבל פתרונו לו, ודבריהם היו נשמעים אם היה אומד ואין פותר וגו' לו: (אור החיים)

{ט} וַיְדַבֵּר שֵׁר הַמְּשָׁקִים אֶת פְּרָעָה לֵאמֹר אֶת חֲטָאֵי אֲנִי מִזְכִּיר הַיּוֹם:

אור החיים וידבר שר וגו' לאמר וגו'. טעם אומר לאמר, גם אומר את ולא אמר אל. ואולי שלא דיבר אליו לנוכח אלא לחכמי מצרים לאמר לפרעה, ולזה תמצא שכל דבריו הם דרך נסתר לא לנוכח, פרעה קצף ויתן לשון נסתר:

עוד ירצה באמרו לאמר את חטאי על זה הדרך שלא תחשוב שאני זוכר את אשר עבר עלי מיסורי המלך אלא אדרבה אני אומר פחיתותי וגרעוני כי אני הוא החוטא, והוא אומר לאמר את חטאי וגו'. ודקדק לומר היום כי הוא עת הצורך כי זולת זה היה מעלים זכרון מעשיו הפחותים, גם בזה נתן טעם למה שלא הודיע הדבר מקודם כחייב המוטל על קרובי המלך להודיע דבר חדש כזה, כי לא היה להזכיר עוד שגיחו, ואמר חטאי לשון רבים לומר כי חשוב בעיניו את אשר כבר עשוהו לחטאים רבים. או אולי שנתכוין לרמוז גם לחטא זה שמנע ההודעה עד עתה לזה אמר לשון רבים חטאי: (אור החיים)

{י} פְּרָעָה קִצֵּף עַל עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שֵׁר הַטְּבָחִים אֹתִי וְאֶת שֵׁר הָאֲפִים: {יא} וַנְּחַלְמָה חֲלֹמוֹ בְּלִילָה אֶחָד אֲנִי וְהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חֲלֹמוֹ: {יב} וְשֵׁם אֲתָנוּ נַעַר עֲבָרִי עֲבָד לְשֵׁר הַטְּבָחִים וְנִסְפָּר לוֹ וַיִּפְתֹּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֵינוּ אִישׁ כְּחֹלְמוֹ פִּתְרָה: {יג} וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פִּתְרָה לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הַשִּׁיב עַל כְּפִי וְאֹתוֹ תִּלְהָה: {יד} וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וַיַּגְלַח וַיַּחְלֵף שְׂמֹלֵתוֹ וַיַּבֵּא אֵל פְּרָעָה: {טו} שְׁנֵי וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֵל יוֹסֵף חֲלֹמוֹ חֲלֹמֵתִי וּפְתֹר אֵינְךָ אֶתוֹ וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלֹמוֹ לִפְתֹּר אֹתוֹ:

אור החיים ופותר אין אותו. פירוש שהיו לו פותרים אלא שלא היה צודק החלום על פי הפותרים, והוא אומר ופותר אין אותו והכוונה בזה שיפתור פתרון שיצטדק עם החלום:

ואני שמעתי וגו'. צריך לדעת אומר. לאמר. עוד אומר תשמע פשיטא שלא יפתור קודם שישמע והיה לו לומר שמעתי עליך פותר חלום:

אכן הכוונה היא שנתחכם פרעה לחייב יוסף לפתור החלום מבלי תת אמתלאות, ובא בטענה לומר כי הוא יוסף פיו העידו כי הוא פותר חלומות, ומעתה לא ימנע מחלוקה או יפתור חלומו של פרעה או יתחייב על אשר רימה בני אדם שהוא פותר ואין בפיהו נכונה, והוא אומר ואני שמעתי עליך לאמר פירוש שאתה אומר תשמע חלום לפתור אותו, כמו שכן היה אחר האמת שאמר לשר המשקים ושר האופים (מ' ז') ספרו נא לי וגו', ומן הסתם שר המשקים הודיע הדברים כמות שהם לפרעה או פרעה בחן כי לא יגידו שריו

חלומות לנער עברי עבד אם לא ששאל הוא להגידו, ומעתה יתחייב לפתור חלומו של פרעה לצדק דבריו:
(אור החיים)

{טז} ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה:

אור החיים ויען יוסף לאמר וגו'. פי' השיבו למה שטען בתיבת לאמר כי הוא אומר לשמוע חלום לפתור, בלעדי לא היו כן הדברים, ומה שאמר הוא כי אלהים ימציא פתרונים לחלומות על יד בני אדם כמו שמצינו שכן אמר יוסף לשר המשקים ושר האופים (שם) הלא לאלהים פתרונים פי' לא יחסרו הפתרונים ואמר ספרו לי אולי ימצא פתרון ולעולם אינו מייחד עצמו לומר כי הוא מפשר חלומות, וכמו כן הוא אומר לו אלהים יענה וגו'. והוצרך לומר יענה שלום, נתכוון לומר לו שלא יקפיד אם יהיה פתרון החלום מגיד רעתו כי מה' מענה דבר ולא יקפיד לומר כי החלומות הולכים אחר הפה, ונתן טעם באומרו שלום פרעה כי המלך ישתנה בדבר זה, ולזה אם יגיד רע לא ממנו יצאו הדברים, וכמו כן הוא אומר עתה אלהים יענה את שלום פרעה:

עוד ירצה באומרו אלהים יענה כי אין סדר אופן פתרוננו כסדר פתרון בר הדיא (ברכות נו). וכיוצא בו שיטה החלום לאשר יחפוץ אלא אמיתות משמעות הדברים, ולזה אמר אלהים וגו': (אור החיים)

{יז} וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת היאר: {יח} והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר ותרעינה באחו: {יט} והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע: {כ} ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות הראשונות הבריאות: {כא} ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע פאשר בתחלה ואיקץ: {כב} וארא בחלמי והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאת וטבות: {כג} והנה שבע שבלים צנמות דקות שדפות קדים צמחות אחריהם: {כד} ותבלען השבלים הדקות את שבע השבלים הטבות ואמר אל הטרטמים ואין מגיד לי: {כה} ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה:

אור החיים את אשר האלהים וגו'. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ברכות נה.) ג' דברים הקב"ה מכריז עליהן והם שבע ורעב ופרנס, והוא אומר את אשר האלהים עושה בכבודו שלא על ידי שליח הגיד וגו', שבע אלו שני שבע. רעב אלו שני רעב. פרנס ירא פרעה איש וגו'. והגם שלא אמר לו מי זה האיש, אף על פי כן אחר האמת תמך גורלו במה שמנע הפתרון מכל חכמיו וגילה לו את יוסף על ידי שר המשקים שספר לו העובר עליו ונתגלגלו הדברים ונתגלה לו יוסף וישיתהו על ארץ מצרים. ואומר הגיד לפרעה פי' שיש סיפוק בידו לעשות תיקון כמו שאמר לבסוף (פסוק ל"ג) ירא פרעה וגו' וחמש וגו': (אור החיים)

{כו} שבע פרות הטבות שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבות שבע שנים הנה חלום אחד הוא: {כז} ושבע הפרות הרקות והרעות העלת אחריהן שבע שנים הנה ושבע השבלים הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב:

אור החיים יהיו שבע שני רעב. טעם שלא אמר כן על שבע שני שבע, לצד שגם בימים ההם היו שני שבע ואין דבר חדש כל כך אלא שיתרבה השבע כאומרם (כ"ט) שבע גדול שהחידוש הוא היות השבע גדול, לזה לא אמר אלא דבר חדש מופלא שהוא שני רעב:

עוד נראה כי לצד שהשבע אינו אלא לצורך תיקון שני רעב כמו שגילה לבסוף שצוה ללקט תבואות שני שבע לשני רעב, לזה לא הזכיר אלא שני רעב כי הוא עיקר הודעת החלום אליו: (אור החיים)

{כח} הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלהים עשה הראה את פרעה: {כט} הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים:

אור החיים הנה שבע שנים וגו'. דקדק לומר בכל ארץ מצרים ב' פעמים ולא אמר בארץ סתם כמו שאמר בסמוך, לומר כי השבע אינו אלא בארץ מצרים אבל הרעב הוא בכל העולם, ולזה כשאמר וכלה הרעב לא אמר ארץ מצרים בלבד אלא את הארץ בין ארץ מצרים בין שאר הארצות, וכמו שכן היה דכתיב (פסוק נ"ו) והרעב היה על כל פני הארץ, ובשבע אמר הכתוב (נ"ג) ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים הרי זה מגיד כי לא היה שבע אלא בארץ מצרים שאם לא כן לא היה צריך לומר אשר היה בארץ מצרים, והודעת דבר זה ליוסף היתה ממה שראה כי הפרות היו כל כך דקות ורעות מזה דן שאם היה השובע בעולם לא היו במצרים כל כך בשבע שני הרעב כי יביאו לחם משאר הארצות אלא ודאי שהרעב הוא בכל העולם ובזה אין מפלט להם, והשבע אין לו ממה להוכיח כי יהיה בכל הארצות: (אור החיים)

{ל} וְקָמוּ שִׁבְעַת שָׁנֵי רָעַב אַחֲרָיו וְנִשְׁכַּח כָּל הַשֶּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכָלָה הָרָעַב אֶת הָאָרֶץ: {לא} וְלֹא יָדַע הַשֶּׁבַע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם מִפְּנֵי הָרָעַב הַהוּא אַחֲרָיו כִּן כִּי כָבֵד הוּא מְאֹד: {לב} וְעַל הַשָּׁנוֹת הַחֲלוּם אֶל פְּרָעָה פְּעַמִּים כִּי נִכּוֹן הַדְּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ:

אור החיים ועל השנות וגו'. רמז לב' דברים על הכפל ועל השינוי שלא בא החלום ב' כחלום ראשון שבע פרות וגו' שאז יחשוב כי דמיון הראשון עשה רושם בדעתו ועלה על משכבו ב' פעמים, ולכן בא החלום בסדר חדש שבע שבלים וגו' הרי זה בא ללמד כי נכון הדבר ומעם האלהים בא אליו החלום ולא דמיון כוזב:

ואומרו וממהר האלהים וגו'. פירוש מה שבא החלום כפול בלילה אחת ולא בא בב' זמנים מרוחקים לומר אליו שהזמן קרוב הוא ולא לזמנים רחוקים יגיד: (אור החיים)

{לג} וְעַתָּה יֵרָא פְּרָעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם וְיִשִּׁיתָהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם:

אור החיים ועתה ירא וגו'. טעם יוסף שנעשה יועץ למלך והוא לא בקש ממנו אלא פתרון החלום, כי בא לתת לו טעם אשר הראהו ה' את אשר הוא עושה כי הוא כדי שיפקד פקידים וגו'. עוד להיות שהראוהו בחלום שבלעו הפרות הרקות לפרות הבריאות זה יגיד כי יתפרנסו שני רעב משני שבע, ולזה אמר ירא פרעה וגו':

איש נבון וחכם. לדעת אופן אוצרות התבואה לבל תרקב וזה מהתבונה. ואומרו וחכם שיודע כלליות החכמות לדעת חכמת התשבורת וההנדסה והמספר, והקדים נבון כי הוא דבר המעכב יותר כדי שתתקיים התבואה: (אור החיים)

{לד} יַעֲשֶׂה פְּרָעָה וַיִּפְקֹד פְּקִידִים עַל הָאָרֶץ וְחָמֵשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשִׁבְעַת שָׁנֵי הַשֶּׁבַע:

אור החיים יעשה פרעה. כוונת הדברים הם כי השכיל יוסף שטעם החלום הוא לצד כי ה' מביא שבע שני שבע בשופע יותר על שאר השנים כדי שתהיה התבואה לשבע שני רעב וזולת הודעת החלום כשתבוא תבואת שנה ראשונה מרווחת אז כשתבוא שנה שניה יתרשלו זורעי תבואה כי יאמרו הרי עשתה תבואה שנה ראשונה לשלש שנים, וגם לצד הריבוי תזול התבואה ויתעצלו מטרור בחרישה וזריעה ומכשירה, וגם הזורעים בשנה שניה כשיתברך יוסיפו עוד להתעצל מלזרוע עוד, ומה גם בעבור שלש או ארבע שנים הן לא יעשה עבודה בשדה לזרוע ולחרוש, אשר על כן הודיע אלהים כי מה שהוא נותן ביותר בשנים אלו הוא למזון שבע שני הרעב, ולזה אמר לפרעה יעשה פרעה ויפקד וגו' פירוש שישתדל הוא במעשה זה וגם יעשה לאחרים כדי שלא יתעצל אדם בדבר זה בהכנת שבע שני השבע לזרוע בכל היכולת, וחמש פירוש יזרזם לבלתי התרשל מטעם ראות הדבר מרובה ביותר. או יאמר וחמש שיקח הוא מכולן חמישית לפרעה, הגם שהמשפט הוא מעשר (ש"א ח' י"ז) יקח בשנים אלו חמישית בשכר הודעת הדבר ממנו, וגם שיעשה עמהם חסד שכל התבואה שתהיה לפרעה לא נשלח בה יד אלא תהיה עומדת לפרנסתם למוכרה להם בשני הרעב כאומרו והיה האוכל לפקדון בזה רמז למה שכתבנו כי לא ישלח יד בה גם שלא ימכור מהתבואה לזולת בשני רעב עד שיקדמו הם לקנות צורכם וכמו שאפרש בפסוק שאחר זה: (אור החיים)

{לה} וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֲכָל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ בָרֶתְחַת יַד פְּרָעָה אֲכָל בְּעָרִים וְשִׁמְרוּ: {לו} וְהָיָה הָאֲכָל לְפָקֶדוֹן לְאֶרֶץ לְשִׁבְעַת שָׁנֵי הָרָעַב אֲשֶׁר תֵּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא תִכְרַת הָאָרֶץ בְּרָעַב:

אור החיים לשבע שני הרעב אשר וגו'. פירוש קודם כל דבר יהיה סיפוק ארץ מצרים לפרנס רעבונם ואחר כך לשאר ארצות, והוא אומרו אחר סיפור רעב מצרים ולא תכרת הארץ וגו' כאן כלל כל הארץ: (אור החיים)

{לז} ויטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: {לח} ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו:

אור החיים הנמצא כזה וגו'. טעם שלא אמר הנמצא איש אשר וגו' כזה, כי אז היה נשמע כי נמצא איש אשר בו רוח אלהים אלא שאינו בדומה ולא כן נתכוון לומר אלא שלא נמצא מין זה שיש בו רוח וגו' לא ממנו ולא מקצתו: (אור החיים)

{לט} שלישי ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם פמוך:

אור החיים אין נבון וגו'. פי' אין נבון וחכם שיהיה ראוי לעשות דבר זה כמותך שאתה יש בכך רוח אלהים כמו שאמר למעלה שהוא יותר מנבון וחכם: (אור החיים)

{מ} אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך: {מא} ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים: {מב} ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וילבש אתו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו: {מג} וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתן אתו על כל ארץ מצרים:

אור החיים אברך ונתון וגו'. פי' ב' דברים אלו היו קוראין לפניו להודיע ולהשמיע כי הוא השליט בארץ מצרים כמלך: (אור החיים)

{מד} ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים:

אור החיים אני פרעה ובלעדיך וגו'. פירוש המלכות היא שלי כי פרעה שם מלכות יגיד ובלעדיך לא ירים וגו', פי' אחריו תהיה מעלתו שבלעדיו לא וגו' ולזה אמר בתוספת וא"ו להיות שקדם הזכרת מעלתו באומרו אני פרעה כמו שפירשתי: (אור החיים)

{מה} ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן אן לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים: {מו} ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים:

אור החיים ויעבור בכל ארץ מצרים. פי' לדעת שדויה לדעת את אשר יכין עשות וגם אוצרותיה להכין מקומות הצריכין לאצור וההכנות כפי תבונותיו: (אור החיים)

{מז} ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים: {מח} ויקבץ את כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן אכל בערים אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה:

אור החיים ויקבץ את כל וגו'. לפי מה שפירשנו בפירוש (פסוק ל"ד) וחמש את וגו' שיטול החומש יהיה פירוש אומרו ויקבץ את כל אוכל פי' הנוגע לחלק המלך כרשום בדברי יוסף, ולכשנפרש אומרו וחמש ויזרז

אפשר לפרש אומרו ויקבוץ את כל כפשטו שהיה קונה כל התבואה שעשתה השנה ביותר על השנים, כי לצד שהוא דבר יתר לזרעי אדמה ימכרו הנותר: (אור החיים)

{מט} וַיִּצְבֵּר יוֹסֵף בֵּר כְּחֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי חָדַל לִסְפֹּר כִּי אֵין מִסְפָּר:

אור החיים עד כי חדל וגו'. פי' חדלו לספור אוצרי התבואה אשר ליוסף לצד כי אין מספר מהמביאין שלא היו סופרים לצד טורח שבת מדהבה ולא מדדו את אשר יביאו, והגם שהיו מביאין חומש למה שפירשנו באומרו וחמש, אף על פי כן היו מחלקים התבואה לה' חלקים ונותנים חלק אחד ולא היו יודעים כמה עולה לחשבון המובא, וזה הוא שיעור הכתוב עד כי חדל סופרו של יוסף לספור כי אין מספר לתבואה מהמביאין ויצטרך לספור הפרט ולצרף החשבון לזה חדל לספור: (אור החיים)

{נ} וַיִּלְוֶינָם יוֹסֵף יְלָד שְׁנַי בְּנֵים בְּטָרָם תְּבוּאָה שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יִלְדָה לוֹ אֶסְנַת בַּת פּוּטִי פֶרַע כִּהֵן אֹן:

אור החיים וליוסף יולד וגו'. קשר הכתוב עם שלמעלה ממנו. לומר השגת הטוב של יוסף בז' שני שבע כי מלבד כי צבר בר הרבה והצליח גם כי נזכר לטובה בבנים, וקריאת שם בניו כן יגיד כי הוא שבע רצון כי נשהו ה' כל עמלו והפרהו ה', ופריה זו כוללת בנים ועושר וכבוד:

בטרם תבא שנת וגו'. במסכת תענית (יא.) דרשו ז"ל מכאן שאסור לשמש מטתו בשני רעב. ובהכרח לומר שדרשתם היא באם אינו ענין ליוסף שהרי הוא עדיין לא קיים פריה ורביה ואמרו שם בש"ס בפירוש שחשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעב ולא מצינו שהיו ליוסף בנים קודם אפרים ומנשה וכפי הדין אפילו בשבע שני רעב היה לו לשמש, אלא שהכתוב נדרש באם אינו ענין. ומעתה לא קשה מה שהקשו התוס' שם מיוכבד שנולדה בין החומות ששמש לוי בשני רעב כי כשירדו אבותינו מצרימה היתה שנה שניה לשני רעב, ונדחקו לומר שמדת חסידות שנו ולוי לא היה חסיד בדבר זה, ואין נראין דבריהם לא במה שאמרו מדת חסידות כי מכתוב דרשו לה, ולא במה שיצא מדבריהם כי לוי לא היה חסיד העידה עליו התורה (ברכה לג ח) לאיש חסידך כי הוא היה חסיד שבשבטים, והגם שעל זרעו הוא אומר הענפים יגידו על השורש, וקושיית התוס' אינו קושיא, כי דרשת חכמים היא באם אינו ענין ולוי לצד שהיה חסר נקבה לא נמנע מלשמש מטתו כהלכה (יבמות סא: אהע"א סי' א):

ועוד לא אמרו איסור דבר זה אלא לצד צער ישראל ולא לצד צער האומות כי ירעבו כי לא מעלין ולא מורידין, ואז לוי אין חיוב למנוע עצמו לצד צרת האומות כי יעקב היתה לו תבואה כאומרם ז"ל (תענית י'): ולא היה שולח בניו לשבור בר אלא לצד מראית העין דכתיב (מ"ב א') למה תתראו. והגם שאמרו (ב"ר פ' צ"א) ששלמו שערי מכדא זה היה אחר שנה ראשונה. אבל שנה ראשונה ודאי שהיה להם תבואה, ולזה היה מותר לו לשמש, ובשביל יוסף אין להם למנוע עצמן בשביל חשש רעב יחיד, ויוסף אם לא היה טעם שהיה חשוך בנים אפשר שהיה נמנע לצד חשש אביו ואחיו כי ירעבו והם רבים: (אור החיים)

{גא} וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי: {גב} וְאֶת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי הִפְרִנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי: {גג} רְבִיעִי וְתַחֲלִינָה שְׁבַע שְׁנֵי הַשְּׁבַע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: {גד} וְתַחֲלִינָה שְׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לְבֹא כְּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:

אור החיים ותחלינה וגו'. כאשר אמר יוסף הוצרך לומר כאשר אמר יוסף, שבזה נתאמתו דבריו בפתרון החלום יותר, כי מקודם יאמר האומר כי מקרה היה שבאו שני השבע, אבל כאשר שלמו שבע שני שבע והתחילו שני רעב אז צדקו דברי יוסף:

או ירצה על זה הדרך ותחלינה שבע וגו' ותאמר איך ירגישו בהכר הרעב בתחילת שנת רעבון אחר כל השבע וכל אחד אוצרותיו מלאות בר לא יוכר הרעב תיכף, לזה פירש הכתוב כאשר אמר יוסף פירוש שאמר להם (ל"א) ולא יודע השבע בארץ פי' יאכלו ולא ישבעו, ודבר זה הוכר בהתחלת השנה: (אור החיים)

{נה} ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו: {נו} והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים:

אור החיים ויפתח יוסף את כל. טעם שפתח כל האוצרות ולא הספיק בצריך. נתכוון לבדוק בכולן לדעת את אשר יקדים למכור ואת אשר יוכל להתעכב יותר ולא יפסד:

עוד להיות שאוכל שדה העיר [אשר] [נתן] סביבותיה [נתן בתוכה] לזה נתחכם ופתח כל האוצרות שבכל מקום ומקום כדי שכל עיר ועיר תהיה סמוכה על מה שלפניה ואינו דומה מי שיש לו פת בסלו. גם לא יצטרכו לטרוח להביא כולן ממקום אחד. גם אולי שנתכוון לפתוח כולן כדי כשיראו אנשי העיר כל הריבוי לא ירעבו כי הרעב יכנס בלב אדם כשיראה שיש מחסור, וכשיראו כל אוצרות הנפתחות יתקרר חום הרעב שבלבם בוער, ואף על פי כן מודיע הכתוב ויחזק הרעב ולא הועיל בהם לצד חוזק הרעב: (אור החיים)

{נז} וכל הארץ באו מצרימה לישבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ:

בראשית פרק-מב

{א} וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו: {ב} ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות:

אור החיים ונחיה ולא נמות. טעם הכפל, נתכוון לומר כי אם לא יעשו כן יתחייבו בנפשם בדין העליון ונמצאים מתים בעולם הזה ונידונים לעולם הבא, ובהשתדלותם בדבר יחיו בעולם הזה ולא ימותו לעולם הבא:

או ירצה על זה הדרך ונחיה או לפחות ולא נמות, והכונה היא שאם ישיגו לשבור ברבוי ושופע יחיו כדרך החיים ואם לא ישיגו המספיק ישיגו לפחות הצלת נפשם ממות ברעב: (אור החיים)

{ג} וירדו אחי יוסף עשרה לישבר בר ממצרים:

אור החיים אחי יוסף. פי' נתנו דעתם על האחוה לפדותו:

עשרה. אולי הלכו כולן לחשש הרגיל בשני רעב כי תרע עין אדם ברעהו ועל פת לחם יפשעו לגזול ולהרוג איש אחיהו, לזה הלכו כולם כדי שאיש את אחיהו יעזורו, וגם בנימין היו רוצים להוליכו עמם אלא שיעקב לא רצה, והוא אומר ואת בנימין לא שלח וגו', הא למדת שזולת טעם זה גם אותו היה שולח עמהם:

עוד נראה שלא היה מוכר יוסף אלא דבר קצוב לכל אחד, ונתחכם בזה לב' דברים, א' נגלה וא' נסתר, הנגלה כדי שלא יתגר אדם בתבואה, ויש בזה שבח לו ושבח לקונים, שבח לו כדי שישתכר הוא בכל עליית השערים, ושבח לקונים כי הוא לא יעלה השער ביותר, ואחד נסתר כדי שיבואו כל האחים אצלו כמו שכן היה כי באו כולן לקנות כל אחד הקצוב: (אור החיים)

{ד} ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן יקראנו אסון: {ה} ויבאו בני ישראל לישבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ קנען:

אור החיים ויבואו בני ישראל וגו' כי היה הרעב וגו'. הוצרך לחזור לומר כי היה הרעב וגו'. נתכוון לתת טעם להבאים שלא תאמר היכן הוזכרו הבאים לומר בתוכם, לזה אמר כי היה וגו' וישנם לבאים. עוד נתכוון לומר שנתחכמו להחביא עצמם ובאו בתוך אותם שבאים לשבור מטעם שהיה הרעב בארץ קנען שבזה לא יכנסו בחשד מרגלות שחשדם יוסף, וזה שיעור הכתוב ויבואו בני ישראל ודרך ביאתם היתה בתוך הבאים שביאתם היא כי היה הרעב וגו': (אור החיים)

{ו} וַיֹּסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאֶרֶץ הוּא הַמְּשִׁבִּיר לְכָל עִם הָאֶרֶץ וַיָּבֵאוּ אֹחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפְּיִם אֶרְצָה:

אור החיים הוא השליט הוא וגו'. פי' הגם שהוא השליט ואין דרך שלטון להתטפל במכירת התבואה ומה גם בכל כך טורח המופלא אף על פי כן הוא המשביר לכל עם הארץ וטעמו כמוס עמו להכיר ברדת אחיו: (אור החיים)

{ז} וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַפֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קְשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאֵין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לְשֹׁבְרֵי אֶבֶן:

אור החיים וירא יוסף את אחיו. פי' ראה אותם בראיית אחים והכיר אחוה להם אלא שאליהם היה מתנכר, והוא אומר ויתנכר אליהם פי' למה שהם אינם מכירים אותו לא יקפידו על דברו אליהם קשות כי הוא להם איש נכרי, ועשה כן להביא בנימין כמו שגילה לבסוף, גם לבחון בהם באמצעות המתגלגל לידע מחשבותם אליו באותו מצב, ונתגלה לו כי מתחרטים הם על אשר כבר עשוהו ולחטא יחשבוהו: (אור החיים)

{ח} וַיִּזְכַּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵרְגָלִים אַתֶּם לָרְאוֹת אֶת עֲרֹת הָאֶרֶץ בָּאתֶם:

אור החיים ויזכר יוסף וגו'. פי' הגם שהוא הכירם לצד שהניחם בחתימת זקן ומטבע אנושי כשתולד הידיעה בלב א' מהשנים גם בלב השני יתעורר בחינת הזכרון כי הלבבות יגידו סודות נעלמים כאומרם (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, וידקדקו בעינים במצח בדיבור והידיעה הולכת וגדלת עד שישלים הבחון, אף על פי כן מודיע הכתוב שהם לא הכירוהו, והטעם לצד ראותו ברום המעלות החליטו הבחינה והרחיקו מלבם מחשוב דבר זה: (אור החיים)

{ט} וַיִּזְכַּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵרְגָלִים אַתֶּם לָרְאוֹת אֶת עֲרֹת הָאֶרֶץ בָּאתֶם:

אור החיים ויזכור יוסף וגו' ויאמר אליהם מרגלים וגו'. פי' לצד שזכר החלומות אשר חלם להם כפי האמת והם חשדוהו כי שקר בפיו ואומר מה שהוא מקוה להתגדל עליהם, גם הוא נתכוון לכפר עונם ויאמר להם מרגלים אתם לראות וגו' ואין בפיכם נכונה: (אור החיים)

{י} וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדָנִי וְעַבְדֶּיךָ בָּאוּ לְשֹׁבְרֵי אֶבֶן:

אור החיים ויאמרו לא אדני וגו'. פי' דבר זה אין מקום לחושדנו בו הגם שהיינו באים בלא סיבה, ועוד עבדיך באו וגו' פירוש סיבת ביאתנו הלא היא ידועה וגלויה: (אור החיים)

{יא} כָּלֵנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחֲנוּ כְּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיוּ עַבְדֶּיךָ מֵרְגָלִים:

אור החיים כולנו בני איש וגו'. פירוש ובזה אין מקום לחשד ריגול כי המרגלים יבחרו להיות מענפים רבים, וכמו כן תמצא במרגלים ששלח משה, וגם ב' ששלח יהושע לא היו בני איש אחד כי כן דרך הבוחן בענין זה, ואמרו כנים אנחנו פירוש אחר שמודיעים עצמם יוצדק כי הם כנים כי הוא הפך משפט המרגלים שלא יודיעו עצמם

לא היו עבדיך וגו'. אמרו לשון עבר פירוש בביאתם לארץ. כי עתה אחר שהרגיש בהם אינם צריכין לומר שאינם מרגלים כי ודאי שלא ירגלו עוד. או יכונו לומר שאחר שאמרו טענותיהם לשלול הריגול בהם אין מציאות לסתור טענותם ולחושדם ברוגלים אלא אם כבר היו מרגלים קודם, ולזה אמרו לא היו עבדיך מרגלים קודם ולזה לא יכנסו עתה בחשד: (אור החיים)

{יב} וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי עָרֹת הָאֶרֶץ בָּאתֶם לָרְאוֹת:

אור החיים ויאמר אליהם לא כי וגו'. פי' לא יאמנו דבריכם כי מעשיכם מוכיחים שבאתם לראות ערות הארץ, והטעם שנכנסו כל אחד בשער אחד כאומרם ז"ל (ב"ר פ' צ"א) שכל אחד מהשבטים נכנס בשער

אחד וזה יגיד כי ערות הארץ באתם וגו': (אור החיים)

{יג} וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי עֶבְדֵיךָ אֲחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הִקְטַן אֶת אֲבִינוּ הַיּוֹם וְהֶאֱחָד אֵינָנוּ:

אור החיים ויאמרו שנים וגו'. פירוש טעם שנכנסו בסדר זה כי אנחנו שנים עשר והאחד איננו לזה נתפרדנו וכל אחד נכנס בשער אחד אולי ימצא אחד ממנו את האחד שאיננו, ואומרו הנה הקטן את אבינו זה מופת חותך כי צדק יהגה חכם כי אמרו דבר שיכול ליבחן: (אור החיים)

{יד} וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מִרְגְּלִים אַתֶּם:

אור החיים הוא אשר דברתי. פי' שאין אני חוזר מדיבורי הראשון ועדיין הדיבור הראשון במקומו עומד, ואומרו לאמר פי' עודני אומר כן:

או יאמר על זה הדרך טעם עצמו שאתם אומרים כי באתם לחפש אחר אח האבוד הוא הדבר שנתכונתי בדברי שאמרתי לכם מרגלים כוונתי היא כדרך שאמרתם בפיכם שבאתם לבקש דבר בעיר, והוא על דרך אומרם ז"ל (שם) שאמר להם ואם לא יתנוהו לכם מה תעשו וגו' יעויין שם דבריהם, וגדר זה הוא נכלל בגדר הריגול כל שהם יועצים נגד יושבי העיר, ולדרך זה ידויק על נכון אומרו תיבת לאמר והבן: (אור החיים)

{טו} בְּזֹאת תִּבְחָנוּ חֵי פְרָעָה אִם תִּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם בְּבֹא אֲחִיכֶם הִקְטַן הַנָּה:

אור החיים בזאת תבחנו. פי' מתרצה בהבחנה זו הגם שאינה מספקת למה שהוכיח מדבריהם שאמרו שבאו להוציא יוסף כמו שכתבתי:

או ירצה שיוצדקו שבדרך רצון באו להוציא יוסף מיד הקונה אם יבא אחיהם הקטון ולבבו יבין את אשר יכוין: (אור החיים)

{טז} שְׁלַחוּ מִכֶּם אֶחָד וַיִּקַּח אֶת אֲחִיכֶם וְאֶתֶם הֶאֱסְרוּ וַיִּבְחָנוּ דְּבָרֵיכֶם הֲאֵמַת אַתֶּם וְאִם לֹא חֵי פְרָעָה כִּי מִרְגְּלִים אַתֶּם:

אור החיים שלחו מכם אחד וגו' והם לא עשו כן כי חששו לצרת אביהם על כלן:

ועוד שידעו נאמנה שלא ישלח בנימין, וצא ולמד כמה השתדלות עשו כולם יחד עד ששלחו בטענת כי יהודה ערב והוא יביאנו ואם יהודה וכל אחיו בבית כלא מה יהיה בטחוננו של יעקב שישלח בנימין וערבו ערב צריך להוציאו מבית משמר:

או לעולם לא היה בדעתם להפרד בשום אופן כי היו יראים על הפירוד לבל יהיה אשם להיותו לבדו, ולא נתרצו לבסוף להניח אחד מהם אלא לצד שתלה להם הנסיון בזה כאשר אבאר בפסוק אם כנים וגו' ולא תמותו אז הוכרחו במעשיהם: (אור החיים)

{יז} וַיֹּאסֹף אֶתֶם אֶל מִשְׁמֶר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: {יח} וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עָשׂוּ וְחֵיו אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרָא: {יט} חֲמִישִׁי אִם כְּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶּם וְאַתֶּם לְכוּ הִבְיֵאוּ שָׂבָר רַעְבוֹן בְּיַדְכֶם:

אור החיים אם כנים אתם וגו'. יתבאר על דרך אומרם ז"ל בירושלמי פרק ח' דתרומות וז"ל תניא סיעת בני אדם המהלכים בדרך ופגעו בהם גוים ואמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו נהרוג כולכם אפילו כולם נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל יחדו להם וכו' ימסרו וכו' ע"כ. והוא אומרו אם כנים אתם פירוש אתם יודעים בעצמיכם אם האמת אתכם אחיכם אחד פירוש אחד מכם ולא יחדהו להם יאסר כי אין יראת מות לומר יהרגו כולם ולא ימסרוהו, ולדייק הדבר נתכוון לומר שאם אינם כנים אין להם רשות במשפט להניח אחד מהם כי כשלא יובחנו דבריהם משפט מרגל יש לו וכן מות הוא והרי הם כאלו מיחדים אותו מעכשיו למות ואין הדין כן אלא יהרגו כולם ולא ימסרו נפש אחד מהם. ולא תקשה הלא מצינו כי הוא

לקח שמעון ואם כן הוי כיחדוהו, זה אינו כי אולי שהם ייחדו זה מהם:

או אפשר שאחר שהסכימו יחד לקחת אחד מהם קדם הוא ובחר שמעון לטעם כי הוא זוגו של לוי ופרד חבילתם: (אור) (החיים)

{כ} וְאֵת אַחִיכֶם הִקְטַן תָּבִיאוּ אֵלַי וַיֹּאמְרוּ דְבַרְכֶם וְלֹא תִמְוֹתוּ וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

אור החיים ויאמנו דבריכם ולא תמותו. פי' שאם לא יעשו זה יגיד כי אתם מרגלים ולזה אינם יכולין להניח אחד מהם כי ודאי שימות ואין רשות להם לעשות כן אלא יהרגו כולם וכו', ומעתה יתחייבו מיתה על היותם מרגלים או ירצה לומר שלא ימותו ברעב כי ייטיב עמהם להמציא להם פרנסה והוא מה שאמרו לאביהם (פסוק ל"ד) ואת הארץ תסחרו: (אור) (החיים)

{כא} וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעוּנוּ עַל פֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת:

אור החיים ויאמרו וגו' אבל. תיבת אבל אין לה משמעות כאן. והמתרגם אמר בקושטא. וגם עליה דן אנכי למה הוצרכו הוצרכו לומר בקושטא:

עוד למה האריכו לשון לומר אשר ראינו וגו' ולא אמרו סתם, ועוד היה להם לומר אשר מכרנוהו שהוא תכלית העון, ואולי שנתכוונו לומר להיות שצדדו בטעם צרה זו אם הוא בשביל מכר יוסף ודחו טעם זה כפי מה שכתבתי למעלה (ל"ז כ') שכפי הדין דנוהו להריגה ואם כן המכר שעשו לו הוא אדרבה מדת החסד, ואם על שגרמו צרת אביהם אדרבה דבר זה יוסיף לו מכאוב ולא יעשה ה' יסורי עון צער אביהם בדבר שיגדל עוד צער על צערו, ואשר על כן לא מצאו עון ואמרו אבל אשמים וגו' אשר ראינו וגו' פי' שעל כל פנים היה להם לרחם עליו בראות אחיהם מתחנן על סכנת נפשו ונתאכזרו עליו ודבר זה מגונה לצדיקים לעשותו על כן באה וגו':

או ירצה על זה הדרך להיות שראו כולם יחד באו למשמר חשבו בדעתם בשל מי הרעה, ולהיות שמכר יוסף היה לאות בין עיניהם כשבאו לתלות בו מצאו סתירה לדבר מצד ראובן שנתפס עמהם והוא לא היה בתוך המוכרים, לזה הכריחו ואמרו אבל אשמים וגו' פי' הן אמת אם נאמר שהצרה באה בעד המכר יקשה לנו ראובן לא מכר אבל אשמים וגו' אשר ראינו צרת נפשו וגו' כשרצו לשלוח יד בו ובדבר זה היה ראובן שוה עמהם ההוא אמר (ל"ז כ"ב) השליכו אותו אל הבור ופשיטא כי יתחנן יוסף אליהם ביותר בהשליכו אל הבור לפחד הנפילה והבל הבור והנחשים ועקרבים גם למות שמה ברעב ובצמא ואין לך מיתה משונה כזו ויחנן קולו להם ולא שמעו לקול תחנונו ובזה יד ראובן עמהם, והוא אומר על כן באה אלינו פירוש יחד הצרה, וכל זה כשנאמר כי דבריהם אלו היו כשהכניסום במשמר. וטעם שסדר הכתוב דבריהם באחרונה הוא לצד שלא רצה להפסיק תוך כל דברי יוסף, אבל אם נאמר שדבריהם אלו היו אחר שהסכימו לאסור אחד מהם והם יעלו לשלום כסדר הכתוב צריך לתת טעם למה לא נתעוררו לחוש לאשמת אחיהם עד עתה. ואולי כי קודם לא הרגישו וחשבו כי אדם בעל בחירה ורצון להרע ולא עון יוסף גורם כי לדעתם מחויב היה להם כמו שפירשנו במקומו (שם כ') מה שאין כן כשאמר להם אחיכם אחד יאסר וגו' ויעשו כן פירוש יחדו הם אחד מהם בזה נתעוררו מהנדמה כי הוא עון יוסף כמו שהם נתאכזרו על אחיהם לזה בא להם הצער בדרך זה שאסרו אחד מהם ביד איש נכרי. וכבר רשמתי בכמה מקומות כי העון יוליד בדמותו בצלמו בסוד אומר (תהלים ס"ב) תשלם לאיש כמעשהו וכמו כן הדברים כאן שהכאיב להם לבם בצרת אחיהם, והוא אומר אבל פי' אם היה המקרה זה בדרך אחר לא היינו מצדיקים שעל סיבת יוסף באה אלינו אבל עתה ודאי אשמים אנחנו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו:

ועוד היה להם לאות כיון שנתייחד שמעון דכתיב (כ"ד) ויקח מאתם את שמעון מזה ידעו כי דבר יוסף הוא הסובב כי זה הוא היועץ עצה רעה על יוסף דכתיב (ל"ז י"ט) ויאמרו איש אל אחיו ואמרו ז"ל (תנחומא יוחי) שהם שמעון ולוי: (אור) (החיים)

{כב} וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לֵאמֹר הֲלוֹא אֶמְרָתִי אֶלֵיכֶם לֵאמֹר אֶל תִּחַטְּאוּ בְיָלְדוֹ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ:

אור החיים ויען ראובן אותם וגו'. צריך לדעת איך יוצדק לומר מענה על זה, גם אומר לאמר ב' פעמים גם אומר וגם דמו

אכן הכוונה היא שבא להשיב למה שאמרו שהצרה באה על אשר לא רחמו על אחיהם בהתחננו וגו' ולטעם

זה יכנס גם ראובן, לזה ענה ואמר, והוא אומר ויען ראובן אותם לאמר כי הוא לא יחשבו לו עון על זה כי הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד וגו', והגם שלא אמר להם כן בפירוש אלא יד אל תשלחו בו השליכו אותו (ל"ז כ"ב) וגו', עם כל זה כוונתי היתה לאמר לכם אל תחטאו בילד, והוא אומר לאמר אל תחטאו, וכמו שהעיד הכתוב באומר להשיבו אל אביו:

ואם תאמר ועל מי סמך ראובן שיכירו אחיו כוונתו שכן היתה ואדרבה לדעתם עשו יותר רחמנות במכירתו מהניחו בבור כמו שכן אמר הכתוב (שם כ"ז) שאמר להם יהודה לכו ונמכרנו וגו' וידינו אל תהי בו ומה תרעומת מתרעם ראובן באומר הלא אמרתי וגו' כיון שכדבריו עשו והוסיפו לרחם כנזכר. דע כי עיקר טענת ראובן היתה באומר ויד אל תשלחו בו כמו שפירשתי שם שנתכוון להצילו מידי אדם שהוא בעל בחירה ורצון זה הוא עיקר הכוונה, וטענה זו צודקת גם כן לבל ימכרוהו לנכרים שמעשיהם מעשה בחירי, והמכר גם כן מכניסו בגדר סכנת מות מהנכרים, וגם שישנו בספק דבר רע. וצא ולמד מה שאמר ז"ל (ב"ר פ' פ"ו) שקנה אותו פוטיפר למשכב זכור ועל זה נסתרס, והוא אומר אל תחטאו אתם בילד לעשות בו דבר אלא השליכוהו אל הבור וממה נפשך אם הוא חייב מיתה חיות הנמצאות שם יהרגוהו ואם לאו יהיה לאות החיים מה שאין דבר זה בשליחות ידי אדם, ולא שמעתם פירוש לא הבינותם דברי, ומה שאמרו שהצרה באה על האכזריות ושלא קבלו התחננותו ולעולם בגוף המעשה לא עשו עולה לא כן הוא אלא גם דמו הנה נדרש כי חייבים הם בשליחות ידם בו ונתונים היו בסכנת מרגלים שהוא משפט מות, ולצד זה גם כן לא יכנס ראובן באשם עמהם כי הוא לא היה במכר, ומעתה ראובן נלכד להיות עמהם לבד, ובגמר הדרישה יתחייב המחוייב ויפטר הזכאי בדינו. וגם למה שפירשתי באומר אבל אשמים שהתעוררותם היתה לצד תפיסת שמעון לבד יהיה פירוש הכתוב גם כן כדרך זה: (אור החיים)

{כג} והם לא ידעו כי המליץ בינותם. פי' לצד שראו המליץ בינותם בשאר דברים חשבו כי אינו לשונם:

או יאמר כי המליץ בינותם ואז לא היה להגיד לו: (אור החיים)

{כד} ויסב מעליהם ויבך וישב אליהם וידבר אליהם ויקח מאתם את שמעון ויאסור אתו לעיניהם:

אור החיים ויקח מאתם את שמעון. פי' הם יחדו אותו ולקחו. או הוא ברר לעצמו, וכמו שכתבתי בפסוק (י"ט) אם כנים: (אור החיים)

{כה} ויצו יוסף וימלאו את קליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך ויעש להם כן:

אור החיים ולהשיב כספיהם. טעם שלא דבר הכתוב בשיעור שהתחיל לדבר וימלאו וגו' היה לו גם כן לומר וישבו, או היה לו לומר למלאות את וגו' ולהשיב, ואולי כי הממלא לא ידע השבת הכסף והנאמן ביתו הוא השיב, או צוה שיהיה המילוי בפרהסיא והשבת הכסף בהצנע. עוד נתכוון להקדים לומר למלאות כליהם בר ואחר שמלאו וגו' הוסיף לומר להשיב וגו' ולתת להם צדה וגו', והכוונה בזה כי לא רצה לומר הכל יחד כדי שלא תהיה עין הממלא צרה במילוי: (אור החיים)

{כו} וישאו את שברם על חמריהם וילכו משם:

אור החיים וישאו את וגו' וילכו. פי' שלא נתעכבו אלא שיעור שנשאו שברם ותכף הלכו, שאם לא כן לא היה צריך להודיענו שנשאו שברם וגו': (אור החיים)

{כז} ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו: {כח} ויאמר אל אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אליהם לנו: {כט} ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען ויגידו לו את כל הקרת אתם לאמר: {ל} דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ: {לא} ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים: {לב} שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד איננו והקטן היום את אבינו בארץ כנען: {לג} ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת אדע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי ואת רעבון בתיכם קחו וילכו: {לד} והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם את אחיכם אתן לקם ואת הארץ תסחרו:

{לה} וְהִי הֵם מְרִיקִים שְׁקִיָּהֶם וְהִנֵּה אִישׁ צָרוּר כְּסָפוֹ בְּשִׁקּוֹ וַיֵּרְאוּ אֶת צָרוֹת כְּסָפֵיהֶם הִמָּה וְאָבִיהֶם וַיֵּירְאוּ:
{לו} וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אָבִיהֶם אֲתִי שְׁכַלְתֶּם יוֹסֵף אֵינְנִי וְשָׁמְעוּן אֵינְנִי וְאֶת בְּנֵימִן תִּקְחוּ עֲלֵי הַיּוֹ כְּלָנָה: {לז}
וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בְנֵי תְּמִית אִם לֹא אָבִיאֲנִי אֵלֶיךָ תִּנָּה אֹתוֹ עַל יְדֵי וְאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ:

אור החיים לאמר את שני בני וגו'. טעם אומר לאמר במקום זה. נתכוין לומר כי לא הוציא מפיו דבר זה בפירוש משום קללת חכם (מכות יא.), אלא אמר דבור שהמובן ממנו הוא זה ולא הוציא מפיו בפירוש מיתת בניו. ואומר את שני פי' שנים מהנמצאים כי ד' היו לו, ואומר תמית תעניש, ומצינו עונש כזה כאומרם ז"ל (ויק"ר פ"ז) בפ' ובאהרן התאנף וגו'. וטעם שלא רצה ראובן לחייב עצמו אלא בב', לצד כי הוא עונש עליון שיהיה חסר מצות פריה ורביה, לזה לא שעבד אלא דבר שאינו מזיקו לעולם הבא, ולזה נתחכם יהודה כשראה שלא נתרצה אביו לדברי ראובן ואמר (מ"ג ט') וחטאתי לאבי כל הימים סכן עצמו גם בעולם עליון:

תנה אותו על ידי. אולי כי בטוח היה להיותו נקי ובר מעון יוסף כי לא יארע לו דבר בלתי הגון, לזה דקדק לומר תנה אותו על ידי ואני אשיבנו מה שאין כן שאר אחים כי הם אשמים במכירת יוסף: (אור החיים)

{לח} וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנֵי עִמְכֶם פִּי אַחִיו מֵת וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאָר וְקִרְאָהוּ אֶסּוֹן בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ וְהוֹרְדְתֶם אֹתָ שִׁיבְתִי בְּיָגוֹן שְׂאוּלָה:

אור החיים כי אחיו וגו' והוא לבדו. פי' בא לתת טעם איך הוא חש על ספיקו של בנימין מודאו של שמעון האסור במשמר מצרים בערבון וכשלא יביאו בנימין הנה הוא מחויב מות, לזה אמר כי לזה יש להקפיד כי אחיו מת מה שלא אירע כן לאחד משאר אחים, ועוד אין חסרונו כחסרון שמעון כי הוא לבדו נשאר יחיד לאמו מה שאין כן שמעון כי ה' אחים יש לו. ועוד ספק זה ספק מוכרע הוא, והוא אומר וקראהו אסון ולא אמר אם יקראהו אסון וגו', ודקדק לומר בדרך אשר תלכו בה, רמז כי יוסף אחיו הלך בדרך שהם רגילים ללכת בה בתמידות מחברון לשכם ואף על פי כן טרוף טורף וכמו כן זה יש לחוש לו לאסון אפילו בדרך אשר אתם הולכים בו בתמידות בלא שום חשש: (אור החיים)

בראשית פרק-מג

{א} וְהִרְעֵב כָּבֵד בְּאֶרֶץ: {ב} וְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הִבִּיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אָבִיהֶם שָׁבוּ שְׁבֹו שְׁבֹו לָנוּ מְעַט אֲכָל:

אור החיים כאשר כלו. אולי שהכונה היא שלא נשאר אלא שיעור המספיק לזמן הליכתם וביאתם, ויאמר גם על זה כלו כי צריכין להביא עוד. או לפי מה שאמרו ז"ל (תענית י') כי יעקב הכין תבואה לשני רעב היו אוכלים במשך הליכתם וחזרתם מהמזומן אצלו, ולזה דקדק הכתוב לומר כלו השבר אשר הביאו ממצרים לומר אותו השבר כלו ולא כל השבר שהיה להם: (אור החיים)

{ג} וַיֹּאמֶר אֲלֵיוֹ הַיּוֹדָה לֵאמֹר הָעֵד הָעֵד בְּנֵי הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא תִרְאוּ פָנַי בְּלִתִּי אַחֲיָכֶם אֲתֶכֶם:

אור החיים ויאמר אליו יהודה לאמר. אומר תיבת לאמר. פי' שאמר אליו יהודה הצעת דברים לאמר אליו התשובה, וההצעה היא העד העיד וגו', והאמירה היא אם ישך וגו', ונתכוין הכתוב בזה לשלול תשובה מאופן אחר הנשמעת מההצעה הנזכר והוא כי לצד שהעיד וגו' בהכרח שיקחו בנימין וילכו בין לרצון בין שלא לרצון, לזה אמר לאמר פי' הודעה זו גזירתה היא מה שיאמר אחר כך:

או ירצה על זה הדרך לאמר העד וגו' פי' אמר לנו זה והעיד עלינו עדים בהתראתו. עוד ירצה לומר השיבנו על טענה זו אם יש לך תשובה להשיב לאדוני הארץ. עוד ירצה שיש עוד לומר טעם אחר מלבד זה והוא סכנת שמעון הנתון בבית כלא לערב הוכחת דבר כי לא מרגלים:

לא תראו פני וגו'. נתכוון בזה לשלול טענה כי יאמר יעקב שיעשה הוכחות וראיות המספיקים לפני מלכים ויועצי ארץ להכיר כי אינם בגדר ספק מרגלים ובזה תמה טענת האיש החושד בהם, לזה אמר העד בנו לאמר לא תראו פירוש שאינו מתרצה לראות פניו זולת בביאת בנימין, ומעתה אינם יכולים לעמוד לפניו בשום אופן ואיך ילכו לקנות התבואה ממנו. ואולי כי לזה כפל יהודה דבר זה ב' פעמים כי תנאי זה של בנימין מעכב הגם שיוסר חשד המרגלות: (אור החיים)

{ד} אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אכל: {ה} ואם אינך משלח לא נרד כי האיש אמר אלינו לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם: {ו} ויאמר ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח: {ז} ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח ונגד לו על פי הדברים האלה הידוע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם: {ח} ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו:

אור החיים ונחיה ולא נמות. פי' נחיה חיים בלא צער, ואומרו ולא נמות פירוש ולפחות לא נמות הגם שיחיו חיי צער. או ירצה באומרו ולא נמות לדייק בא אבל אם לא ילכו לא תאמר שיחסר להם חיות המספיק לבד אלא אפי' חיי צער לא יחיו אלא הם מעותדים למות:

או ירצה שאם לא ילכו עתידיים למות בעולם העליון כי יאמר ה' להם למה לא טרחו לחיי נפשם:

גם אנחנו. אומרו גם פי' מלבד בנימין שאתה ירא עליו בהליכה זו יחיה וגם המה, וזולת זה הנה הוא והם מתים ודאי ואינו מן הראוי שימותו כולם וגם בנימין משום ספק בנימין, לו יהיה שספק סכנת בנימין מוכרע כאמור בטענת יעקב כמו שפירשתי בפסוק (מ"ב ל"ח) כי אחיו מת. ואומרו גם אתה אחרו הזכרת חיות אביהם לחיותם, אפשר שנתכוונו לדבר כפי הדין (יו"ד רנ"א) שחיי אדם קודמין אפילו לחיי אביו. או אפשר שנתכוונו לדבר בדרך לא זו אף זו והוא העליון. או יאמר עז"ה לא הם לבד בהליכתם יחיו אלא גם אתה צריך לדבר כי אין לחם בכל הארץ זולת במצרים והוא מסוכן אם לא ילכו, ואומרו גם טפינו באחרונה כי בניו של אדם חביבין עליו מגופו. וצא ולמד מדוד שאמר על אבשלום הגם שהיה רודף אביו (ש"ב י"ט) מי יתן מותי וגו':

{ט} אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך וחסאתי לך כל הימים:

אור החיים אנכי אערבנו וגו' וחסאתי וגו' כל הימים. טעם אומרו כל הימים. רז"ל (ב"ר פ' צ"א) אמרו עולם הבא שכולו ימים. ובפ' הגולין (מכות יא:) אמר רב יהודה נידוי על תנאי צריך התרה מנלן מיהודה דכתיב אם לא הביאתיו וגו' ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב יחי ראובן וגו' כל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מתגלגלין עד שעמד משה וכו' ע"כ. ואם תאמר דלמא עונשו של יהודה היה שלא כפל התנאי כתנאי בני גד וכו' (קידושין סא:) שהמעשה קיים על כל פנים, לזה ראיתי להגאון רא"ם שתירץ כי בדבר זה לא היה טועה יהודה וגם אביו, אבל נידוי שעל תנאי שצריך התרה אפשר שיטעה יהודה וגם אביו לפי שלא נודע דין זה אלא ממקרה שקרה ליהודה וכו' מה שאין כן כפל התנאי שמבואר בתורה. דבריו נפלאו ממני ממה נפשך אם לא היתה התורה ככתבה ידועה לאבות אם כן מנין היו יודעים כי בני גד ובני ראובן שאלו עבר הירדן והתנה משה עמהם תנאי כפול, ואם היו יודעים כל ההלכות הנשמעים מתורת משה למה תגרע הלכה זו שלא ידעו אותה. ותמצא שאמרו במסכת חולין שכל ההלכות נאמרו בסיני אלא שנשנית כל אחת במקומה כמו גיד הנשה שהגם שנאמרה בפרשת וישלח בענין יעקב בסיני נצטוו עליו אלא שנכתבה במקומו וכמו כן כל ההלכות, ואם כן דין זה הנלמד מיהודה כמו כן נאמר בסיני ומעתה אין הפרש בין ההלכות להיותם נלמדים בסדר זה או בסדר זה, ולכשנאמר שיעקב ידע הכל כמו שידע זה ידע זה:

ועוד גדולה מזו אני רואה כי דין זה דתנאי כפול במחלוקת שנו ליה כי ר' חנינא בן גמליאל סובר שאין צריך לכפול התנאי וטעם בני גד ובני ראובן לטעמים האמורים שם בגמרא מה שאין כן דין נידוי על תנאי תלכה מוסכמת היא ואין חולק עליה ואם כן אדרבה יותר יש לתלות עונשו של יהודה לצד שלא כפל התנאי להיותו סובר כדעת רבי חנינא בן גמליאל וכמו כן סבר יעקב ולצד שאין הלכה כן היו עצמותיו מתגלגלים בארון ממה שנאמר כי נידוי על תנאי צריך התרה הלכה פשוטה וטעו בה יעקב ובניו:

והנכון הוא כי כוונת דברי רב יהודה שאמר נידוי על תנאי צריך התרה הוא על זה הדרך אם נידה על תנאי ולא כפל לומר ואם לא לא אהיה בנידוי זה הוא שצריך התרה אבל אם כפל ושלל אינו צריך התרה. וכיוצא בה גם כן אמר שם בש"ס (מכות יא.) אמר ר' אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן מעלי וכו'. ואם תאמר מה צריך להשמיענו רב יהודה בזה משנה (קידושין פ"ג מ"ד) ערוכה היא כל תנאי שאינו כתנאי וגו' המעשה קיים. זה אינו כי בנדרים ושבועות העיקר הוא הלב כמאמר ר' עקיבא שדרש (שבועות כ"ו) האדם בשבועה שצריך לבו ופיו שוים וזולת זה אינו שבועה והוא הדין נדרים ונדוים, ומעתה יאמר אדם כי בנידוי הגם שלא התנה תנאי כפול כיון שלבו לא גמר לנדות אלא אם יהיה כן למה יתחייב בדבר שלא היה כן בלבו והתורה אמרה האדם בשבועה, לזה הודיע רב יהודה שאם לא כפל הגם שעשאו נדוי על תנאי צריך התרה, ואין הוכחה לדין זה אלא מיהודה, וטעם דין זה כטעם דין זה קללת חכם האמורה בסמוך ואין לנו אלא מה שגילה לנו הכתוב במעשה יהודה ובמעשה עלי, גם מעשה יעקב שקלל (ויצא לא לב) עם אשר וגו' לא יחיה וכולן לא היה סתירת הדבר בכפל התנאי:

ומה שכתב הרא"ם כי נאמר הכפל ולא נכתב כבר דחינו הדברים ואין צורך להוסיף לדחותם:

שוב ראיתי להתוספות שכתבו בפירוש דברי רב יהודה שטעם נידוי יהודה שחל הגם שהוא על תנאי הוא לצד שלא היה בידו לקיימו ולכך חל גם על התנאי וגו' אבל שאר תנאים שבידו לקיימן כגון שמנדין את האדם שלא יעשה דבר ודאי לא חל הנידוי כלל עד כאן:

והנה לדברי התוס' הגם שכפל המנדה התנאי אף על פי כן חל עליו לצד שאין בידו לקיימו, וזה הפך מה שכתבנו. ולא ידעתי מה יפרשו במימרת רבי אבהו הסמוכה לה שאמר קללת חכם אפילו על תנאי ומוכיח מעלי שאמר לשמואל כה יעשה לך וגו' אם תכחד והדבר היה בידו לומר לו תכף ומיד ובידו של שמואל לומר לו. ויש ליישב. ואל תקשה והלא דברי רב יהודה סתם נאמרו נידוי על תנאי ולא חלק בדבר שיכול לעשותו לדבר וכו', כי סמך על ההוכחה דון ממנה כמוה וכמציאותה. גם למה שפירשתי שכוננת רב יהודה הוא על הכפל לא חש עליך רב יהודה לטעות כי סמך על המלמד דעת ממנו ובו לא היה כפל:

גם הצתי בדברי התוס' וראיתי כי סוברים כנ"ל שמנדה על דבר שהוא בידו לעשותו הגם שלא התנה תנאי כפול אין צריך התרה ואם כן לא היה מטעם שחל הנידוי על יהודה שאין בידו לקיימו הגם שלא כפל התנאי אין המעשה קיים ואין צריך תנאי כפול ודלא כדברי הרא"ם. נמצינו אומרים שני טעמים בדין המנדה על תנאי האחד לצד שלא כפל הוא שצריך התרה ומדין תנאי כפול והב' לצד שנידה על דבר שאינו ברשותו והוא דעת התוספת ונשאר לנו לדעת למה לא התיר יהודה נידויו:

וראיתי להראב"ד ז"ל בהשגותיו על רמב"ם בפ"ז מהלכות ת"ת השיג על מה שכתב רמב"ם שם תלמיד חכם שנידה לעצמו ואפילו נידה על דעת חברו ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי הרי זה מתיר לעצמו ע"כ, השיגו כי למה לא התיר יהודה לעצמו ועל כל זה קשה לי יעקב למה לא התירו ע"כ:

וראיתי להרשב"א שכתב כי מה שיכול חכם להתיר נידויו דוקא בדלא מחויב נידוי וכהיה דמר זוטרא וכו'. ולדרכו של רשב"א לא קשה אלא קושית יעקב למה לא התירו אבל יהודה אינו יכול, אבל על כל פנים קשה היה לו ליהודה לקבץ ג' הדיוטות ולהתיר לו, ואין בזה דין על דעת חבירו שצריך מדעתו, שהרי נסתלק חיובו ששעבד עצמו להביאו לפניו, ועוד היה לו להודיעו, ופשיטא כי לא יחפוץ לצער את יהודה בנו ללא דבר. והדברים פשוטים אצלי כי על כל פנים אין קושיא על יעקב כי לכשנאמר שידע הדין שצריך התרה סמך כי יהודה יתיר על ידי אחרים אחיו וכיוצא בהם ואין קושיא על יעקב זולת על יהודה יש לנו לפקח לדעת טעמו:

והנה לפי מה שהעליתי בפירוש דברי רב יהודה שטעם ההתרה היא שלא כפל התנאי כפי זה טעמו של יהודה הוא שהיה סובר כר' חנינא בן גמליאל שאינו צריך כפל התנאי ובה טעה. אלא תקשה ולמה לא הוכיחו לרחב"ג מיהודה שנענש כי דברי רבי יהודה למה שהעמדנו בדין כפל התנאי הם דלא כרחב"ג. ולסברת התוס' שפירשו דברי רב יהודה כי טעם שצריך התרת הנידוי הוא לצד שעשאו על דבר שאינו ברשותו בהכרח לומר שנעלם מעיני יהודה דין זה, ויעקב הגם שנאמר שידעו תלה כי יהודה יתיר מעצמו: (אור החיים)

{י} כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים: {יא} ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים: {יב} וכסף משנה קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו בידכם אולי משגה הוא: {יג} ואת אחיכם קחו וקומו שובו אל האיש: {יד} ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בגימין ואני כאשר שכלתי שכלתי: {טו} ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף לקחו בידם ואת בגימין ויקמו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף: {טז} שישי וירא יוסף אתם את בגימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן פי אתי יאכלו האנשים בצהרים: {יז} ויעש האיש כאשר אמר יוסף ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף: {יח} ויראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו: {יט} ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית: {כ} ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל: {כא} והיה כי באנו אל המלון ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו: {כב} וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל לא ידענו מי שם כספנו באמתחתינו: {כג} ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון באמתחתיכם כסף כסף ויצא אלהם את

אור החיים שלום לכם וגו'. אמר כן האיש מעצמו מבלי דעת כוונתו של יוסף מה היא, ולדבריהם ז"ל (תנחומא) שאמרו כי הוא מנשה יפה כח הבן מכח האב וידע כי יסכים על דבריו. ואמרו אל תיראו, לפי

שהוכר בפניהם היראה דהיו יראים דכתיב (פסוק י"ח) ויראו האנשים:

נתן לכם מטמון. פי' איזה אדם טמן שם הכסף וה' נתנו לכם ביאוש הבעלים ובני נח אינם מצווין על הכרזת אבידה, ולחזק לבם הוציא אליהם את שמעון להראות כי שלום להם: (אור החיים)

{כד} ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ויתן מים וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמריהם:

אור החיים ויבא האיש את האנשים וגו'. אמר כן פעם ב'. להיות כי בפעם ראשונה נפסקה הכניסה כי נתעכבו ועמדו פתח הבית פירוש קודם שיכנסו לבית, והגם שאמר ויבא האיש וגו' ביתה יוסף הוא על דרך אומריו (ויצא) וילך חרנה שהכוונה היא ללכת לחרן, ולעולם עדיין לא נכנסו, וטעם שרצו לדבר עמו קודם על הכסף לדעת ביאתם למה אם לטוב אם לרע לדעת מה יעשה ישראל ואחר תשובתו אליהם הוצרך פעם ב' לומר ויבא האיש, ביתה יוסף פירוש בית המשובח שלו: (אור החיים)

{כה} ויכינו את המנחה עד בוא יוסף בצֹהָרִים כי שמעו כי שם יאכלו לחם: {כו} ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה וישתחוו לו ארצה:

אור החיים ויביאו לו וגו' הביתה וגו'. פי' לחדר המיוחד לו והם היו בחדר אחר בבית עצמו, והודיע הכתוב שנכנסו אצלו למקום שהיה בו להכניס המנחה: (אור החיים)

{כז} וישאל להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי:

אור החיים וישאל להם לשלום. פי' מתחילה שאל בשלומם כי הוא מהמוסר להקדים לשאול שלום את אשר לפניו, והוא אומר להם לשלום ואחר כך שאל על אשר איננו שם השלום אביכם וגו':

השלום אביכם הזקן וגו'. קשה איך יוצדק לשאול השלום קודם שאלת העודנו חי. ואם הכונה בשאלת השלום היא מה שפירש באומר העודנו חי למה כפל. גם בתשובת האחים קשה שאמרו שלום וגו' עודנו חי אחר שאמרו שלום מה חידוש באומרם עודנו חי. ואולי שנתכוון לומר אם ככוחו אז כחו עתה או הוחלש לצד הזקנה, והוא מה שדקדק לומר עודנו פירוש כמות שהיה בזמן הקודם, ולזה נתחכם גם כן לסדר שאלת שלום קודם שאלת העודנו חי להבין כוונתו כמו שפירשנו, וכפי זה שאלת העודנו חי אינה נכללת בשאלת השלום לו כי גם על אדם שהזקין ואפסו קצת כוחותיו כפי הטבע יאמר עליו שלום לו: (אור החיים)

{כח} ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו (וישתחו) וישתחו: {כט} וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר הֲזֶה אַחִיכֶם הֲקֵטֶן אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם אֵלַי ויאמר אלהים יחנך בני: {ל} שביעי וימהר יוסף כי נקמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה: {לא} וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם: {לב} וישמו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אותו לבדם כי לא יוכלו המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים: {לג} וישבו לפניו הבכור כבכרתו והצעיר כצערתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו: {לד} וישא משאת מאת פניו אלהם ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות וישתו וישקרו

בראשית פרק-מד

{א} ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלו שאת ושים כסף איש בפי אמתחתו:

אור החיים מלא וגו' ואת גביעי וגו'. צריך לדעת טעם יוסף בעניינים אלו. ואם לצערם הלא מעשיו מוכיחים כי גמר בלבו השלום ואכל ושתה עמהם והראה להם שלום. ואולי כי נתכוין לג' דברים. הא' כדי שיכופר להם עון הגניבה שגנבוהו היה עושה להם דברי חשד כדי שיהיה הבושת על מין העון עצמו של יוסף ויכופר עונם. והב' לראות אם יתנו נפשם על בנימין ובאמצעות זה יכיר כי מודדין מדידת אחוה עם אחיו ויכפר להם עונם, הג' לרמוז להם ענין הגניבה אולי יתחילו להרגיש כי יש מי שמכיר מעשיהם בבית הלז, וכן מצינו לו שהיה רומז להם הדבר בפרטים אחרים דכתיב (מ"ג ל"ג) וישבו לפניו הבכור כבכרתו וגו' וכאלה רבות: (אור החיים)

{ב} ואת גביעי הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר יוסף אשר דבר: {ג}

הַבִּקֵּר אֹר וְהֶאֱנָשִׁים שְׁלַחוּ הֵמָּה וְחִמְרֵיהֶם: {ד} הֵם יֵצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וַיֹּסֶף אָמַר לְאִשְׁרָא עַל בֵּיתוֹ
קוּם רְדֹף אַחֲרַי הֶאֱנָשִׁים וְהַשְׁגֵּתָם וְאִמְרַתְּ אֲלֵהֶם לְמָה שְׁלַמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: {ה} הֲלוֹא זֶה אִשְׁרָא יִשְׁתָּה
אֲדֹנָי בּוֹ וְהוּא נָחַשׁ וְנָחַשׁ בּוֹ הִרְעֵתֶם אִשְׁרָא עֲשִׂיתֶם:

אור החיים הלא זה וגו'. לא הוצרך להזכירו להיות האיש הלז הוא הנותן הגביע באמתחת בנימין, לזה לא היה צריך להזכירו ומובן אצלו הדבר שעל הגביע הוא מדבר, וכוונת דבריו הוא להודעת טעם הרגשתם בגניבה תיכף ומיד כי זה יגיד שהדברים מעשה ידיהם אשר כווננו, לזה אמרו הלא זה אשר ישתה אדוני בו פי' בתמידות ומצד זה הוא דבר הרגיל להשתמש בו ומזה ידעו תכף לגניבתו, ואמרו והוא נחש ינחש בא לתת טעם לדבריו בדרך זה בפשיטות שהם גנבוהו ולא חשד בזולת, לזה אמר נחש ינחש פירוש נחש מה שלפניו ינחש מה שעתידי להיות ובו נחש וידע כי הם יגנבוהו, ואולי כי לטעם זה נתנו לב עליו אחר הליכתם:

הרעותם אשר עשיתם. קשה אחר שאמר למה שלמתם רעה תחת טובה מה מקום לומר הרעותם וגו'. הלא אין לך רעה בעולם כמשלם רעה תחת טובה. ואולי שנתכוין לסתור הוכחת ההפכיות ממה שהחזירו הכסף השכוח באמתחתם, כי זה האיש אשר אליו גלו שהשיבו עמהם כסף הנמצא אתם ואם כן יעשה ק"ו הן כסף וגו' ואיך נגנוב כמו שהשיבוהו אחר כך, לזה אמר הרעותסאשר עשיתם כי בזה סתרתם לאותה חזקה שהחזקתי אתכם בכשרות במעשה אשר עשיתם בהשבת הכסף והורעה חזקתם כי לא אנשי אמת הם ותולה אני המעשה בדרך מקרה והוא מהמקרים אשר יעשו גם הגנבים ולא ממוסר השכל:

עוד ירצה באומרו הרעותם אשר עשיתם פירוש בהשבת הכסף כי באמצעות דבר זה גילו אדעתם כי מה שהחזירו הכסף זה אדרבא מהרשע עשו כן להחזיק אותם באנשים בעלי אמונה שבאמצעות זה יאמינו בהם וימצאו מקום לגנוב דברים יקרים וחשוב מכסף המושב, כי מחזיק הגביע ליקר הערך מהכסף שהשיבו עמהם: (אור החיים)

{ו} וַיִּשְׁגֶּם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: {ז} וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לְמָה יְדַבֵּר אֲדֹנָי כְּדָבָרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה
לְעַבְדֶּיךָ מַעֲשוֹת

אור החיים למה ידבר וגו' כדברים וגו'. פי' מה מקום יש לו לדברים, לא מבעיא הדברים עצמם אלא אפילו הדומה להם אין ראוי לו לדבר כל דדומה לכיעור זה חלילה לעבדיך לעשות אפילו דומה לזה, והוא אומרו כדברים האלה. ואמרו הן כסף וגו' והוא כבר סתר ק"ו זה כמו שפירשתי, נתכוונו לסתור טענתו בין מה שפירשנו כי כוונתו לומר כי סתרו לחזקת השבה כי אינה לצד אמונתם אלא דבר מקרה אמרו כי הן אמת כי יהיה דבר זה דרך מקרה באיש גזלן לעשות כדברים האלה, אבל לא בסדר זה שאחר שזכה בו והוליכו למקום רחוק ימים רבים אפילו לאיש נאמן קשה הוא אצלו להשיב גזל הנאכל, ואנו השבנוהו אליך מארץ כנען אחר שזכינו בו למרחוק, מציאות זה לא ימצא אלא בבחינת הנאמן גמור. וכנגד מה שנתחכמת לומר כי למרמה נתכוונו בהשבת הכסף, הן אמת כי דבריו יוצדקו אם היה הגביע נחשב אצלם לפעולתו לנחש יהיו הדברים כטענתו אבל כפי האמת הוא אצלם כשאר כסף בעלמא כי לא ינחשו וגם לא ידעו לנחש בו ואינו אצלם אלא כשאר כסף והוא אומרו איך נגנוב וגו' כסף וגו' פי' אינו אצלינו הגביע אלא בגדר כסף. ומה שאמרו או זהב נתכוונו לומר שאינם יודעים הגביע שהוא טוען עליו אם הוא כסף או זהב וזה יגיד שאין להם ידיעה ב: (אור החיים)

{ח} הֵן כֶּסֶף אִשְׁרָא מִצָּאנוּ בְּפִי אִמְתַּחֲתֵינוּ הִשִּׁיבנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאִיךָ נִגְנַב מִבֵּית אֲדֹנָי כֶּסֶף אוּ זָהָב:
{ט} אִשְׁרָא יִמְצָא אֶתוֹ מֵעַבְדֶּיךָ וְיָמַת וְגַם אֶנְחַנוּ נְהִיָּה לְאֲדֹנָי לְעַבְדִּים:

אור החיים אשר ימצא וגו'. פירוש כמשפט בן נח שנהרג על הגניבה (סנהדרין נז) וגם אנחנו מחייבין עצמינו להיות עבדים: (אור החיים)

{י} וַיֹּאמֶר גַּם עֵתָה כְּדָבָרֵיכֶם כֵּן הוּא אִשְׁרָא יִמְצָא אֶתוֹ יְהִי לִי עֶבֶד וְאַתֶּם תְּהִיוּ נְקִיִּם:

אור החיים ויאמר גם עתה וגו'. צריך לדעת אומרו גם מה נתחדש עתה לענין הדין. ועוד קשה אומרו כדבריכם כן הוא ורואני שהוא הפך דבריהם כי הם אמרו אשר ימצא אתו ומת והוא אמר יהיה עבד. ואולי שנתכוין להשיב על מה שאמרו הן כסף אשר מצאנו וגו' ואמר גם עתה אחר שנחשדו בדבר אני מצדיק דבריכם שלא גנבתם ועומדים אתם בחזקת אמונה ראשונה אבל אינכם יכולין להצדיק כל אחד ואחד מכם כי אפשר שימצא בהם אח לא לאמונה עשה ואותו נטל הגביע ואין טענתי אלא על אחד מכם ומשפטו הוא יהיה לי עבד, והגם שחייב מיתה הדבר תלוי בידי לשעבדו עד עת אשר אחפוץ להמיתו:

או ירצה שטען שאין בפיהם נכונה שאמרו ומת כי אין חיוב מיתה אלא אם יש עדות על הגניבה שראוהו שנטלו אבל מציאות זה אינו אלא אומדנא לא יתחייב אלא מדינא דמלכותא, ואמרו ואתם תהיו נקיים כי בחזקת כשרות עומדים ולא יתפשו מדין עשרה שנמצאת ביד אחד מהם הגניבה כיון שאין עדות עליהם שנועדו יחד וגנבו: (אור החיים)

{יא} וַיִּמְהָרוּ וַיִּוֹרְדוּ אִישׁ אֶת אֲמִתְּחָתוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אֲמִתְּחָתוֹ: {יב} וַיִּחַפְּשׂוּ בְּגָדוֹל הַחֵל וּבִקְטָן כְּלָה וַיִּמְצְאוּ הַגְּבִיעַ בְּאֲמִתְּחַת בְּנִימָן: {יג} וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלֹתָם וַיַּעֲמִסוּ אִישׁ עַל חֻמְרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה: {יד} וַיָּבֹא יְהוֹדָה וְאֶחָיו בִּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֵנוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה: {טו} מִפֶּטִיר וַיֹּאמְרוּ לָהֶם יוֹסֵף מַה הַמַּעֲשֵׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי נִחַשׁ נִחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי:

אור החיים הלא ידעתם כי נחש וגו'. בזה נתכוון לסתור גם כן טענתם שיאמרו מי גילה לכם סוד זה כי אנו הגנבים זולת אם נאמר כי מעשה ידיהם המה והוא עשה הדבר, לזה אמר הלא ידעתם כי נחש וגו' ומזה ידע:

ואמרו איש אשר כמוני פי' מן הסתם כל אדם גדול כמוני ינחש לדעת נסתרות אשר יוכל השיג ואם כן יתגלה הדבר אלי והיה לכם לחוש על הדבר שלא יפלא ממני: (אור החיים)

{טז} וַיֹּאמְרוּ יְהוֹדָה מַה נֹּאמַר לְאֲדֹנָי מַה נְדַבֵּר וּמַה נַּצְטַדֵּק הַאֱלֹהִים מִצָּא אֶת עֹן עַבְדֶּיךָ הַנְּנוּ עֲבָדִים לְאֲדֹנָי גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ:

אור החיים מה נאמר לאדוני פי' אמירה בדרך ריצוי. מה נדבר פירוש דיבור קושי בדרך מלחמה, מה נצטדק פי' במשפט אם נבוא לפני דיינים כי אין מפלט להם בכולן ואין זה אלא מעשה אלהים המה להפרע מהם עונם כשמצא לגבות חובו, ולצד כי העון שבידם הוא לכלם יחד הננו עבדים לאדוני וגו':

עוד ירצה באמרו מה נצטדק כי מעתה כשנמצאת הגביע באמתחת בנימין אין עוד מקום לק"ו האמור בדבריהם הן כסף וגו', כי בנימין לא היה מהמחזירים כסף השב:

גם אנחנו. פי' הגם שלא נמצא בידינו הגניבה, ואמרו גם אשר וגו' פירוש לצד שהעון שהוכר אצלם אין בנימין בכלל העון לזה אמרו גם אשר נמצא וגו', על דרך אומרם (סנהדרין צג) שני עצים יבשים וחד רטוב וכו' וכיון שכולם נלכדו בעונם והוא היה עמהם נלכד בשחיתותם:

או ירצה שלא יבין שעודם בדעת ראשון שאמרו אשר ימצא אתו ומת וגם אנחנו, לזה גמרו אומר כי אין הסכמת מות ביניהם אלא גם אשר נמצא משפט עבדות יש לו ולא משפט מות, ומטעם שאין עדים על הגניבה ויכול לומר לא ידעתי מי שם וגו': (אור החיים)

{יז} וַיֹּאמְרוּ חֲלִילָה לִּי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יְהִי לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם:

אור החיים חלילה לי וגו'. פי' אם ה' מצא לכם עון אני לא אדון על הדבר אלא על מה שנתגלה לי מהמשפט הצדק ועל חטא זה אני שופט האיש אשר נמצא וגו' יהי לי עבד וגו' ואתם עלו לשלום. ובה נחה דעתי במה שרואני שדבר יהודה כדברים האלה שזה יגיד כי כלו לו דברי פיוס וקבל המשפט ואיך תוך כדי דיבור יגש אליו ודבר דברים עתיקים, ולדברינו צדקו הדברים כי מקודם חשב כי מה' יצא הדבר כי מצא האלהים עונם וכשראו שלא קבל יוסף אלא בנימין לבד אמר הרי זה לך לאות כי לא על עון נתפסו, ומעתה עמד הדבר לצד בחירת הבחירי, לזה יגש אליו יהודה:

חסלת פרשת מקץ (אור החיים)